

Modele de participare civică a tinerilor din România

Marius Strâmbeanu

Institutul de Cercetare a Calității Vieții

Putem vorbi de un model al participării tinerilor români la viața publică sau mai degrabă ar trebui să ne referim la o diversitate de modele (alternative) ale participării și implicării civice? Articolul își propune conturarea unui model explicativ al participării civice a populației de tineri din România, cu vârste cuprinse între 15 și 29 de ani, recurgând la un stoc de dimensiuni – potențialități, expectanțe, resurse, valori – asupra cărora vom insista ulterior, angrenate de relaționarea dimensiunilor sociodemografice considerate. Spațiul social al participării civice a fost delimitat atât în funcție de rațiuni de ordin practic (accesul la un set restrâns de indicatori ai participării populației tinere), cât și de constatările analizelor cauzale exterioare și interioare acestui studiu, referitoare la intersecția câtorva dimensiuni contingente tipurilor de capital, resurselor, așteptărilor, opțiunilor valorice și de status. Considerăm că un exercițiu de instrumentare și validare a unui model teoretic, asemănător celui pe care încercăm să îl cristalizăm aici, reprezintă un instrument util (și) pentru că analizează un stoc de variabile ce pot fi de maximă utilitate în identificarea facilă și pertinentă a liniilor ce permit constituirea unui relief social al spațiului de interacțiune, relevant pentru dimensiunea conturată de activismul civic.

Argument

Problematica modelelor în întreaga evoluție a istoriei științelor, a culturii și a sociologiei este pe cât de des întâlnită, pe atât de variat susținută și dezbătută. În general, demersul științific susține că procesul teoretizării începe cu modele simple care sunt apoi îmbunătățite, sporind în complexitate pentru a se putea adecva mai bine datelor și a oferi o viziune cât mai bine definită. Înțelesul lingvistic al cuvântului *model* circumscrie o „orientare pentru acțiuni, reproducere sau imitații și/sau care prin valori sau calități poate servi ca exemplu”

(Batâr, 2000, 5). Privind din acest punct de vedere, înțelegem modelul ca pe un exemplu ideal, asemănător ideal-tipului weberian, adică ceva spre care se tinde și care merită într-adevăr imitat, dar care nu se regăsește ca atare la nivelul realității *sui-generis*. Uneori, modelul cultural ideal nu concordă nici cu modelul cultural construit și nici cu cel real promovat într-un spațiu social bine delimitat. Și asta pentru că modelul cultural ideal nu a reușit să țină pasul cu realitățile unei culturi în evoluție, manifestându-se mai mult normativ decât anticipativ și descurajând abaterile de la standardele dezirabile, social stabilite.

De ce tinerii ?

Prin specificul ei, tinerețea reprezintă o perioadă de tranziție de la copilărie la preluarea treptată a unor roluri sociale și cristalizarea unui status în ierarhia socială. Definim tinerețea ca fiind un „stadiu specific în dezvoltarea umană de la copilărie la maturitate, în formarea personalității și achiziția caracteristicilor semnificative pentru viitoarea integrare socială în societate” (Mărginean, 1996, 35). Schimbările intervenite în timpul tinereții (considerată, din punct de vedere statistic, ca fiind cuprinsă între 16 și 29 de ani) au o natură complexă, presupunând o abordare multidimensională. Sentimentele încercate în această perioadă cunosc o largă variabilitate, specifică vârstei: de la stres și anxietate în legătură cu perspectivele personale și socioprofesionale până la o lipsă de grijă sau chiar ignorare în legătură cu prezentul și conștientizarea status-rolului dobândit, stări care uneori se conjugă cu alienarea (în sensul durkheimian al termenului) și frustrarea. Așa stând lucrurile, ne putem lesne explica de ce în toate țările dezvoltate, în anumite perioade de timp, tineretul (mai ales studențimea) s-a aflat în fruntea mișcărilor sociale și politice. Privind din perspectiva situației și a contextului socio-profesional și economic ale tineretului, care generează de obicei o serie de particularități și modele comportamentale, ne propunem descrierea unui model empiric de analiză a profilului de participare civică la nivelul unui segment de vârstă (15-29 de ani) care ar trebui să constituie pilonul societății civile românești de mâine.

Participare civică

Prin participare – în general – înțelegem o acțiune de implicare (subiectivă, prin aspirații, atitudini și cunoștințe, convingeri) și de integrare (de factură obiectivă, prin

dinamica proceselor de interacțiune) într-un sistem de relații sociale. Participarea reprezintă o valoare, în măsura în care satisface nevoia umană de implicare și integrare, asigură necesitatea afectivă și de apartenență și un mod de a fi sau de identificare cu acel univers de viață care conferă sens și orientare existenței individuale și sociale.

România în care trăim ne surprinde prin multitudinea de aspecte eterogene cu care ne „întâmpină” în cvasitotalitatea aspectelor sale de zi cu zi, segmentele tradiționale îmbinându-se cu cele moderne și postmoderne: instituțional și tehnologic, societatea românească a depășit faza de tradiționalism și oscilează între orientări moderne și postmoderne (Voicu, 2001, 35-69). Ezitarea permanentă între participare și nonparticipare la acțiunile de interes public reprezintă doar o mostră a moștenirii „cultural-axiologice” a statului comunist totalitar (paternalist) care controla viața întregii societăți și promova inhibarea valorilor situate la originea participării civice și a interesului general pentru viața publică și politică a cetății. Societatea pseudomodernă este societatea în care actorii sociali (cetățenii în calitate de membri) se află permanent în fața dilemei alegerii între comportamente de participare sociopolitică *versus* atitudini de așteptare, de adaptare la schimbările mediului social (participarea la afirmarea proceselor sociopolitice reprezintă, în esență, o modalitate de control al evoluției mediului social, chiar și prin simpla activitate de dobândire de informații).

Revoluția și perioada de tranziție post-decembristă au creat premisele eliminării controlului politic rigid care apăsa asupra maselor și au facilitat posibilitatea dezvoltării unei societăți civile și a participării sociopolitice a cetățenilor, dând frâu liber fenomenelor de inovație și experimentare socială. Totuși, se pare că procesele de dezvoltare¹ și de implementare la nivelul

comunității a programelor proactive depind în continuare de natura țesutului social de pornire în procesul de tranziție, fapt ce constituie un impediment considerabil. Această deficiență se referă la lipsa sau slaba prezență a societății civile, la care se adaugă absența unui sistem instituțional eficient: cu alte cuvinte, asistăm la lipsa unui model cultural care să valorifice asocierea și participarea publică. În ciuda proliferării unui impresionant contingent de instituții de tip democratic, funcționalitatea și aplicabilitatea acestora rămân deficitare în contextul în care organizațiile nonguvernamentale sunt fie inexistente, fie slab dezvoltate pe fondul unei implicări nesuținute a cetățenilor privind noile reglementări sau al modului de funcționare a instituțiilor publice. Putem vorbi de o triadă a potențialului de explicare a stării de fapt: lucrurile nu se desfășoară eficient pentru că nu există insitituțiile adecvate, pentru că „țesutul asociativ” al societății este slab sau pentru că nu există o cultură participativă la nivelul cetățenilor: „Modelul mental al societății supuse de statul dominator sau paternalist este dificil de învins fără asociații și fără o cultură a participării și protestului pentru binele public” (Sandu, 2003, 35). Lucrarea antropologului american R. Linton – *Fundamentul cultural al personalității* – ne oferă o perspectivă comprehensivă adiacentă cu cea conturată aici: „În societățile în care modelul cultural prescrie o ascultare absolută a părintelui de către copil, ca premisă a oricărei recompense, adultul normal va tinde să fie un individ supus, dependent și lipsit de inițiativă. Deși el și-a uitat într-o mare măsură experiențele din copilărie care l-au adus la elaborarea acestor atitudini, prima lui reacție la orice situație nouă va fi să caute pe cineva cu autoritate care să-l sprijine și să-l îndrume” (Linton, 1968, 166). Oare cât de mult se mulează această caracterizare pe profilul societății românești contemporane?

Societatea civilă și cultura politică participativă

Privită ca o condiție de căpătâi a afirmării unei societăți democratice, societatea civilă trebuie să își pună amprenta pe orice decizie cu miză politică ce vizează interesul public, să controleze puterea – administrativă sau politică – și să estompeze compromisurile nedemocratice sau abuzurile. Referindu-se la „cetățeanul mediu” și la reprezentările acestuia asupra valorilor prioritare ale spațiului românesc, autorii lucrării *Tineret, norme, valori* ajung la concluzia că „în România de astăzi mentalitățile și manifestările autentice de civism și de moralitate sunt minoritare, aparținându-le doar acelor care au o opțiune clară pentru libera inițiativă, pentru pluralism politic, pentru respectarea drepturilor omului etc.” (Banciu, Petre și Balica, 2002, 66). Societatea civilă a devenit în ultimele decenii un model și un simbol european chiar și pentru acele societăți din Europa postcomunistă care au îmbrățișat modelul pluralismului (pluripartitismului). Existența unei societăți civile redutabile – capabilă să exercite o presiune constantă asupra instanțelor administrative și politice, propunându-și desființarea capcanelor nedemocratice și a abuzurilor de orice fel –, care să susțină reușita ecuației democrației într-o țară, constituie un truism.

Varietatea și implicațiile angajamentului/participării civice sunt descrise și explicate de unii sociologi (și) prin conceptul de *capital social*. Acesta presupune existența unei serii de caracteristici ale organizării sociale, cum ar fi rețelele, normele, încrederea socială ce înlesnesc cooperarea în beneficiu reciproc: „Cu cât este mai mare numărul de structuri pe care le poți accesa pentru a aduce beneficii și cu cât e mai mare potențialul lor de a aduce beneficii, cu atât e mai bogat stocul de

relații sau capitalul social de care dispui” (Sandu, 2003, 21). Emergența unei societăți civile dinamice și ambițioase depinde în mare măsură de funcționarea eficientă și corelată a elementelor descrise de capitalul social: înțeles ca o formă de angajament civic care susține viața comunității, expresia unor valori, mentalități, norme sociale, obișnuințe de comportament și acțiune, capitalul social influențează decisiv performanțele instituțiilor democratice. Teoriile despre capitalul, social intră în categoria orientărilor ce explică anumite aspecte ale comportamentului politic și economic pe baza fondului cultural al unei anumite societăți. Pornind de la ideea conform căreia rețelele sociale au valori (valoare) – contactele sociale afectând „productivitatea” individuală sau de grup –, R.D. Putnam (2000) examinează, într-o lucrare de referință pentru afirmarea capitalului social, ce s-a întâmplat cu viața socială și civică a comunităților americane din ultimele decenii ale secolului trecut: slăbirea continuă a legăturilor de încredere, reciprocitate, participare și solidaritate între actorii sociali din comunitățile americane studiate, impactul acestei stări de fapt asupra societății privity ca întreg, precum și evidențierea cauzelor probabile (presiunea timpului și a banilor incluzând concentrarea ambilor membri ai cuplului către o viață profesională, suburbanizarea și navetismul, influența nefastă a exploziei industriei electronice – televiziune și telecomunicații fixe sau mobile –, schimbările de generație reprezintă tot atâția factori explicativi ai declinului angajamentului civic și ai scăderii potențialului de implicare în activități cu finalități civice în comunitățile americane în decursul ultimelor decade ale secolului recent încheiat) ale degradării stocului de valori prosoziale reprezintă substanța acestei lucrări.

Participarea la afirmarea proceselor sociopolitice reprezintă – în esență – o

modalitate de a controla evoluția mediului social, chiar și prin simpla informare. După unii politologi, civismul/cultura civică reprezintă miezul democrației moderne întrucât presupune existența unei culturi ce se bazează pe informație, persuasiune, dialog, consens, diversitate, toleranță și respectul alterității (inclusiv alteritatea etnică). Comportamentul democratic presupune mai mult decât o mentalitate și o atitudine civice, relaționând puternic cu implicarea efectivă în apărarea binelui public, cu alte cuvinte, cu participarea civică.

G. Almond și S. Verba (1996), părinții abordărilor pe teme de cultură politică, propun o tipologie a subculturilor politice în funcție de tipurile de orientări politice existente în diversele țări față de „obiectele politice” (de la sistemul politic în general până la individ ca actor politic): cultura parohială (întâlnită în comunitățile cu structură politică inexistentă și relații sociale reglementate prin instrumentul valorilor tradiționale nonpolitice), cultura dependentă (corespunde regiunilor cu o frecvență înaltă a orientărilor actorilor sociali față de sistemul politic general – cum ar fi patriotismul – și față de punerea în practică a politicilor în forma fluxului „de sus în jos”) și cultura participativă (răspunde necesităților de participare și implicare civică activă într-o comunitate, actorii sociali conștienți de drepturile și de responsabilitățile lor politice se implică în sfera politică în mod activ și rațional, făcând dovada unui stoc de capital politic, precum și de disponibilități de comunicare și relaționare), atrăgând atenția asupra caracterului mixt al culturii politice „reale” în general. În majoritatea democrațiilor moderne „funcționabile”, cultura politică participativă ocupă un loc privilegiat, deși este unanim recunoscut și dovedit faptul că cele trei tipuri de subculturi politice descrise coexistă în sânul aceluiași mediu politic, întrepătrunderea armonioasă a celor trei

componente constituind o condiție esențială a dezvoltării democratice și a stabilității sistemului politic. În același timp însă, cu cât dimensiunea participativă are un caracter preponderent, cu atât sentimentul competenței civice – aspect asupra căruia vom stăruii ulterior – apare mai frecvent deopotrivă la nivel individual și colectiv. Prognoza asupra evoluției politice viitoare a statelor este că „noua cultură politică mondială va fi o cultură politică a participării” (Almond și Verba, 1996, 44).

Desigur că participarea activă sau pasivă a cetățenilor la viața politică, locală sau națională, depinde (și) de profilul structurii guvernamentale, de gradul în care ea încurajează sau nu implicarea; cu toate acestea însă, variabilele ce dau seamă de caracterul și de resursele de status individuale – dobândite sau acumulate –, la care se pot adăuga trăsături specifice ce țin de starea de spirit optimistă sau pesimistă a indivizilor, sunt în măsură să ofere un spor explicativ important pentru configurarea dimensiunii participării/activismului civic. R.A. Dahl descrie într-un mod succint, dar esențial „portretul” cetățeanului democratic: „Bunul cetățean este interesat în cel mai înalt grad de chestiunile publice și de viața politică; e bine informat despre temele în dezbatere, despre candidați și partide; este angajat cu concetățenii săi în deliberări asupra chestiunilor publice; e un participant activ la eforturile de a influența deciziile guvernamentale prin vot, comunicându-și impresiile oficialilor, participând la întâlnirile politice; în toate aceste activități fiind motivat de dorința de a contribui la bunăstarea generală” (Dahl, 1996, 30).

În ce măsură populația tânără este sensibilă la problemele societății sau ale comunității de apartenență? Cât de mult cred tinerii români că au acces la decizia guvernamentală locală? Încearcă ei să se

implice sau se mulțumesc cu rolul de obedient, mai mult sau mai puțin împăcat cu situația în care se află?

Model de analiză empirică a participării civice

Este dezvoltarea purtătoare de capital în sensul participării civice? Sunt persoanele din localitățile mai dezvoltate înclinate către o participare mai pronunțată la decizia publică? Ce legătură este între „localizarea” sursei de întărire a propriilor atitudini/comportamente și intensitatea implicării în activități civice? Depinde potențialul de exprimare civică de nivelul „investițiilor” făcute de actorii sociali în educația, cunoașterea și relaționarea cu cei din jur?

Identificarea „modelului” axiologic al societății românești în perioada postdecembristă reprezintă un aspect deosebit de important pentru influențele socializatoare și normative cu care se confruntă tinerii români în momentul de față. Aderarea la un set de valori depinde atât de mecanisme interioare, cât și de condiții socioistorice și culturale. Altfel spus, opțiunea pentru o valoare sau alta depinde în mod esențial de modul de viață al tinerilor (complex de factori psihosociali, economici, politici și spirituali), precum și de mediul exterior, operaționalizat cel mai adesea prin toleranța la diferență, toleranța – primul pas către democrația civică și pluripartitism într-o societate – constituind un indicator relevant al autenticității și coerenței unui regim democratic.

Principalele dimensiuni ale structurii sociale a României în perioada de tranziție sunt nivelul resurselor de status disponibile, la care se adaugă ideologiile modernizării (dimensiune exprimată îndeosebi prin stocul de capital simbolic), astfel încât noua structură socială a țării, cu clasă de mijloc, capitaliști, grupuri marginale/defavorizate,

se constituie deci nu numai în funcție de resurse, ci și de credințe, valori, modele culturale (Sandu, 1999).

Natura premiselor analitice pe care le vom propune (analiza) reprezintă o viziune preliminară – teoretică (de validare a unui model teoretic) – de configurare a spațiilor (contextelor) sociale ce înlesnesc sau

incumbă manifestarea activismului civic și, în speță, a participării civice. Demersul de conturare a profilurilor sau modelelor de participare civică a tinerilor se subsumează analizei statistice secundare pe baza datelor oferite de cercetarea *Tinerii și decizia la diferite niveluri* (pentru detalii în acest sens vezi Anexa 2).

Tabelul 1. Domenii teoretice explicative ale participării civice*

DIMENSIUNI SOCIODEMOGRAFICE Mediul rezidențial (urban/rural) Apartenența la gen (masculin/feminin)	Resurse de status	Capital** uman	„Ceea ce știu” Educație Cunoaștere Activități literare Consum mass-media
		Capital material	„Ceea ce posed” Venituri individuale
		Capital social***	„Ceea ce sunt” Încredere Toleranță Relații
	Ideologii ale modernizării (valori)	Capital simbolic**** (modernitate individuală)	„Felul în care sunt” Orientare antreprenorială Comportament de migrație Acces la Internet
		Locul controlului***** (<i>locus of control</i>)	Evaluarea internalității/externalității „localizării” surselor capacității de autocontrol și persuadare a comportamentului
	Evaluare referențială a spațiului vital	Categorii de referință	Satisfacția față de viața de zi cu zi Competența civică Implicarea civică

* Configurațiile dimensiunilor listate în tabel se conformează în primul rând criteriului disponibilității și al adaptabilității stricte la sursa de date utilizată, astfel încât ele nu emit pretenții de cvasiexhaustivitate din acest punct de vedere. Această stare de fapt însă nu diminuează cu nimic validitatea, exprimată prin gradul de consistență internă a setului de indicatori considerați pentru fiecare categorie în parte.

** Prin capital înțelegem un stoc controlabil care poate fi transformat într-un alt stoc de bunuri diferit/dorit de proprietar.

*** Considerarea toleranței ca spațiu comun al stocului de exprimare a capitalului social urmează o perspectivă de analiză asemănătoare celei propuse de Dumitru Sandu (2003).

**** Capitalul simbolic este utilizat aici cu sensul de mulțime a valorilor care pot fi transformate în alte forme utile de capital. El cuprinde, la modul general, rețeaua de aliați și de relații

deținută de un actor social (și de care acesta aparține) prin ansamblul de angajamente și datorii de onoare, de drepturi și de îndatoriri acumulate de-a lungul generațiilor succesive și care pot fi mobilizate în împrejurări extraordinare (Bourdieu, 2000). Capitalul simbolic poate fi exprimat prin orice tip de acumulare/proprietate (orice fel de capital: fizic, economic, cultural, social) aflată în situația de a fi percepută de agenți sociali ai altor categorii de percepție în așa fel încât aceștia să fie în măsură să o (re)cunoască și să-i acorde valoare.

*****

„Orientarea locului controlului este o credință (idee) despre autoevaluarea cu privire la cât de contingente cu ceea ce facem noi (orientare de control intern) sau cu evenimentele, întâmplări din afara spectrului controlului personal (orientare de control extern) sunt rezultatele propriilor acțiuni” (Zimbardo, 1985, 275). Variabilă de personalitate prezentă în procesele atribuționale caracteristice studiilor de psihosociologie experimentală, „locul controlului” propune o discuție pe marginea autopercepției oamenilor cu privire la localizarea originii factorilor despre care aceștia presupun că le influențează comportamentul. Concret, o persoană cu un loc al controlului preponderent intern sau „internalistă” (variabilitatea factorilor de descriere și explicare a spațiului reprezentat de locul controlului ne îndeamnă către considerarea unui demers alcătuit în termeni de probabilitate) se va exprima în sensul deținerii controlului asupra desfășurării și consolidării întâmplărilor cotidiene, atribuind schimbărilor survenite în viața sa cauze personale, rezultate ale propriilor acțiuni. În același timp, o persoană catalogată drept „externalistă” atribuie schimbărilor surse preponderent externe propriilor acțiuni și decizii: aceasta va raporta și va acționa ca și cum unele instanțe situate dincolo de controlul său (cum ar fi soarta, șansa sau alte constrângeri sociale) constituie factori determinanți în conturarea rezultatelor propriilor demersuri. Propriul pattern de atribuire determină în mare măsură ce forțe facem responsabile pentru propriile succese sau, respectiv, eșecuri. Atât locul controlului, cât și modelul de atribuire la care apelăm exercită o influență considerabilă asupra motivațiilor, așteptărilor și comportamentului de aversiune față de risc. Ipoteza noastră de lucru – considerând profilul spiritual asociat specificului vârstei tinere – este că tinerii cu un profil al activismului și al implicării civice mai bine conturat tind să atribuie cauze preponderent interne actelor și comportamentelor cotidiene.

Dimensiunile teoretice prezentate în tabel reprezintă primul pas al operaționalizării demersului de interpretare a participării civice. Altfel spus, descrierea activismului civic are ca bază de referință (elemente predictive) dimensiunile resurselor de status, pe cele ale valorilor (ideologiilor) împărtășite la care se adaugă evaluările cu privire la spațiul cotidian al vieții personale, discriminate pe categoriile socio-demografice ale mediului de rezidență și sexului (apartenența la gen).

Sensul analizei empirice pornește de la exprimarea stocului de activism civic al tinerilor în termenii resurselor de status, ai valorilor împărtășite, ai evaluărilor și expectanțelor cu privire la spațiul (contextul) social de viață imediat, structurate pe dimensiuni sociodemografice de control; alături de vârstă și de regiunea istorică de

proveniență, categoriile de clasificare referitoare la mediul de rezidență și sex constituie un ansamblu de predictorii semnificativi, cu o capacitate sporită de diferențiere a fenomenelor de viață socială. Formulările construite în vederea instrumentării demersului de testare a modelului teoretic propus trebuie considerate ca ipoteze cu șanse sporite de a fi validate, dar ca ipoteze totuși, dat fiind volumul redus al eșantionului pe care l-am utilizat. Mai mult decât atât, reținem natura preponderent explanatorie a analizei statistice (model de regresie liniară) efectuate, înțelegând ca un exercițiu de validare (testare) a unui model teoretic de interpretare a participării civice, importanța teoretică a setului de variabile independente ales, prevalând demersului exploratoriu, de predicție a variabilei dependente.

Tabelul 2. Predictori ai participării civice și politice în populația de tineri

Variabila dependentă: activismul civic în populația de tineri	Predictori	Coeficienți nestandardizați B	Pragul de semnificație Sig.	Coeficienți standard Beta
	BĂRBAT (1 da, 0 nu)	-0,21	0,00	-0,11
	MEDIul rezidențial (1 urban, 0 rural)	0,11	0,05	0,06
	EDUCAție	0,09	0,01	0,07
	citește cărți literatură ACT_LIT	0,12	0,00	0,12
	consum media CONS_MAS	(0,00)	0,73	(0,01)
	VENIT individual	0,00	0,00	0,09
	încredere în instituții INCR_INS	(0,01)	0,68	(0,01)
	încredere „difuză” INCR_DFZ	(0,00)	0,96	(0,00)
	încredere generalizată INCR_GEN	(0,02)	0,67	(0,01)
	întreține relații apropiate cu colegii REL_CLG	(0,03)	0,16	(0,04)
	întreține relații apropiate cu vecinii REL_VEC	(0,00)	0,81	(0,00)
	toleranța exprimată TOLERANT	(0,00)	0,60	(0,01)
	activism școlar ACT_SCO	-0,21	0,00	-0,21
	profil antreprenorial ORANT	0,08	0,01	0,04
	comportament de migrație OUT	(-0,06)	0,38	(-0,02)
	acces Internet AI	0,29	0,00	0,15
	apreciere loc control LOC_INT	(-0,01)	0,70	(-0,01)
	competență civică COM_CIV	0,07	0,00	0,14
	satisfăcut de viața cotidiană ZICUZI	(0,00)	0,61	(-0,01)
implicare civică IMPL_CIV	0,41	0,00	0,41	

Sursa datelor primare: Ancheta Tinerii și decizia la diferite niveluri, ICCV, mai 2003

Notă. Cifrele din tabel reprezintă, în ordinea coloanelor, coeficienți de regresie parțială nestandardizați (B), pragurile de semnificație al testului T (pentru Sig. < 0,05 coeficienții B sunt semnificativ diferiți de zero) și coeficienții de regresie standardizați (Beta). Valorile nesemnificative, pentru p = 0,05, sunt încadrate între paranteze. Variabila dependentă a modelului de regresie multivariată, cu un coeficient de determinație multiplă R² = 0,37 este ACT_CIV. Indicele Durbin Watson, de corelare a variabilelor reziduale, este 1,975. Pentru definirea variabilelor, vezi tabelul din Anexa 1.

Operaționalizarea modelului teoretico-explicativ al participării civice și al implicării în luarea deciziilor publice a tinerilor pe care l-am construit aici constituie un corp relativ omogen, un întreg care se cere a fi interpretat ca atare, nefragmentat sau distorsionat de alte analize sau inducții statistice adiacente. Diferitele procente (medii) prezentate pe parcurs nu sunt altceva decât mijloace care înlesnesc identificarea condi-

țiilor (favorabile sau nefavorabile) pentru susținerea unei anumite atitudini sociale, precum și a distincțiilor existente între categorii/grupuri definite specific.

Cine sunt, cum sunt și ce cred tinerii care au o înclinație către însușirea activităților ce promovează implicarea și participarea la decizie în spațiul public al existenței cotidiene?

Analiza de regresie întreprinsă pe baza unui stoc (de disponibilitate) relativ sărac în predictorii ne ajută să conturăm un model specific al tânărului activ civic. Și, pentru că această categorizare, ca, de altfel, orice interpretare a rezultatelor unei analize,

face apel la subiectivitatea interpretativă a cercetătorului, vom prezenta factorii considerați a fi relevanți și care contribuie în mod semnificativ la definirea modelului explicativ construit.

Tabelul 3*. Spațiul social al participării și implicării civice a tinerilor

Dimensiuni de factori relevanți ai participării civico-politice	
Resurse de status	femeie locuiește în urban câștigă mulțumitor citește literatură are o educație solidă se implică în activități extrașcolare
Ideologii ale modernizării	înclinație antreprenorială are acces la Internet
Categoriile referențiale	crede că poate influența deciziile politice se implică în rezolvarea problemelor publice

* Tabelul constituie o sinteză a modelului de regresie prezentat în tabelul 2.

Prezența variabilei *implicare* civică drept element predictiv al participării civice poate da naștere riscului de circularitate analitică, în sensul arbitrariului stabilirii unei succesiuni în timp între cele două variabile: implicarea civică poate fi nu doar „cauză”, ci și „consecință” a participării civice. Această situație nu constituie neapărat un neajuns procedural atât timp cât specificul unei analize de regresie constă în exprimarea unei variații care regresează: valoarea coeficientului de regresie ne arată cu câte unități crește variabila dependentă, când variabila independentă crește cu o unitate, celelalte variabile fiind menținute constante. Deși cercetătorului îi este perfect îndreptățită construirea propriilor modele de interpretare în privința relației cauză-efect, ar fi cu totul eronat să presupună că ea este demonstrată printr-un coeficient de regresie sau de corelație.

În seria resurselor obiective, de status, care contează în mod nemijlocit pentru

definirea activismului civic, este de menționat, în primul rând, variabila referitoare la apartenența la gen: analiza statistică ne conduce către asumarea unui stoc de participare semnificativ sporit în cazul femeilor tinere. De unde să provină această stare de fapt? În măsura în care acceptăm că „optimismul pare să fie hrănit nu atât de starea materială obiectivă a persoanei sau a gospodăriei, cât de starea de spirit actuală a acesteia” (Sandu, 1999, 44) și înțelegem starea subiectivă de optimism ca pe o resursă de implicare în activități civice, putem să ne explicăm comportamentul procivic al femeilor tinere (și) prin manifestarea unui grad de optimism semnificativ mai ridicat decât cel al bărbaților și vârstnicilor. De asemenea, promovarea și redefinirea tot mai accentuată a implicării femeilor în preluarea și instrumentarea unor roluri publice, cotidiene poate constitui un alt punct de reper al demersului nostru explicativ.

În câmpul resurselor de status ca predictorii pozitivi ai comportamentului civic, contează dacă locuiești la oraș sau la sat², cât câștigi, stocul de educație dobândit – exprimat prin ultima formă de învățământ absolvită –, precum și înclinația către experiența achiziției de cunoaștere prin exercițiul lecturii cărților de literatură; relevanța apartenenței la mediul urban/rural nu e deloc întâmplătoare atât timp cât fenomenul asociaționist (ca parte a implicării civice și politice în general) este slab reprezentat pe ansamblu la noi în țară, fapt relevat și pe parcursul studiului de față, astfel încât, în mediul rural, el e mai degrabă de domeniul excepției. În același timp, consumul de știri radio/TV, lectura ziarelor și urmărirea emisiunilor de tip talk show politic nu constituie un punct de reper semnificativ pentru adoptarea unui comportament civic, mai ales că amplitudinea acestor „îndeletniciri” în aria de obișnuințe-preferințe ale tinerilor nu se ridică la cote prea ridicate.

Paradoxal este, poate, doar faptul că afirmarea unui comportament activ, de implicare în structurile extrașcolare (participare la decizie ca șef de clasă sau reprezentant în consiliul școlii/facultății, precum și la realizarea unor articole în ziarele școlii sau a emisiunilor de radio, acolo unde acestea se puteau organiza) e disonantă cu creionarea unui spirit civic incipient care să poată fi valorificat ulterior, în timp, la alte niveluri și etape de exprimare civică.

Lanțul causal alcătuit de verigile capitalului social nu oferă un plus semnificativ de explicație în modelul de față, aceasta însemnând, probabil, că traseele de determinare între entitățile considerate aici nu au asumat întreaga gamă de variabile latente cu potențial explanatoriu al domeniului; identificarea acestor relații de cauzalitate indirectă constituie un obiectiv de operaționalizat într-o analiză viitoare.

Reprezentarea preponderent interioară a sursei de control a propriilor acțiuni și comportamente, precum și componenta referitoare la comportamentul de migrație nu constituie premise relevante în preluarea rolurilor de activism civic. Orientarea către spațiul public, de interacțiune civică nu își regăsește rezonanță printre actorii sociali care, deși bine „înregimentați” în viața cotidiană, cu un control sporit asupra propriei sfere de activități personale, nu își manifestă nevoia de exteriorizare în afara spațiului privat. Probabil că autosuficiența asupra autoevaluării puterii de decizie la nivelul ariei de activități imediate, personale nu constituie un „catalizator” al acțiunilor cu profil civic, poate (și) pentru că traseul de determinare dintre participarea civică – ce ține de domeniul activităților de spațiu public – și locul controlului – ce trimite mai curând către un element de structurare a personalității – este unul indirect, mediat de alte variabile latente, inconsistente la acest nivel al analizei.

În același context, deschiderea către nou, în sensul asimilării noilor tehnologii și sisteme informaționale în vederea sporirii stocului de cunoaștere (a capitalului uman, în cele din urmă), sintetizată aici prin variabila „acces la Internet”, are o contribuție pozitivă în dobândirea unui profil atitudinal favorabil afirmării și participării la decizie în spațiul public, instituționalizat al societății românești contemporane, indiferent de spațiul de rezidență sau de apartenența la gen.

Exceptând componenta referitoare la satisfacția cu viața cotidiană – „Luând în considerare toate aspectele vieții dvs. de zi cu zi, cât de mulțumit sunteți de ea?” –, indicator în general cu o slabă putere de predicție, dată fiind inconsistența între definirea sa și referențialul atins de răspunsurile obținute la întrebare, autoevaluările respondenților cu privire la competența și

implicarea civică ocupă un teritoriu distinct și în același timp semnificativ din aria de ne-determinare a variabilei dependente : manifestarea plenară a credinței în propria capacitate de influență a deciziilor și trendurilor politice, precum și implicarea civică activă (activități de binefacere și situații de protest civic neconvențional) se traduc într-o măsură considerabilă prin șanse sporite de acceptare și însușire a unui comportament militant în sfera de manifestare civico-politică.

Spațiul social al participării civice se conturează la intersecția unor categorii definitorii, cu un aport de explicație semnificativ : femeile tinere, rezidente în urban, care câștigă cât mai mult, posedă un stoc educațional și de cunoaștere consecvent cerințelor pragmatice ale lumii sociale contemporane și sunt dispuse să se implice activ în soluționarea problemelor publice, conștiente fiind de capacitatea de influență a exprimării propriului punct de vedere, alcătuiesc un set de trăsături predictive distincte ale modelului de operaționalizare a comportamentului civic.

Concluzii

Deși suntem încă departe de a putea consemna cunoașterea deplină a „chimiei sociale” a condiționărilor specifice fenomenelor de angrenare civică și politică, de participare comunitară în ultimă instanță, discuția anterioară permite o aproximare incipientă a caracteristicilor stocului social al activismului politic și participării civice. Realitatea socială nu este organizată pe variabile, ci pe structuri ce se intercondiționează : tinerii, în cazul nostru, sunt predispuși către preluarea unor roluri de implicare civică nu pentru că, de pildă, locuiesc în urban, au absolvit mai mulți ani de școală, au acces la Internet, o deschidere

către activități cu caracter antreprenorial sau întrucât cred că opinia lor contează ; ei reacționează la modul în care toate aceste variabile se combină între ele. Semnele acestei complexități interpretative sunt sugerate chiar de analiza efectuată aici, care se axează asupra unui set de predictorii semnificativi pentru surprinderea intensității sociale a fenomenului. Aproximarea de realitate nu se poate face decât prin identificarea unor tipuri sociale de moduri de raportare la realitate prin parcurgerea simultană a atributelor considerate vitale pentru construirea unor modele explicative consecvente.

Motivația preponderent teoretico-explicativă a demersului adoptat a presupus orientarea cadrului analitic către asumarea unor condiții de exprimare practică ce, uneori, pot atrage controverse atât interpretative, cât și de procedură (referirea la un eșantion relativ restrâns numeric, dar bine reprezentat, precum și operaționalizarea unui model de regresie la un nivel minimal, cu predictorii selectați din rațiuni exclusiv teoretice). Modelul rezultat în urma încercării de delimitare științifică a condițiilor favorizante pentru însușirea unor roluri de participare și implicare civico-politice, afirmă existența unor factori relevanți (semnificativi statistic) în acest sens, definiți prin stocul de resurse de status, valorile împărțite, și profilul evaluărilor și expectanțelor cu privire la spațiul social de viață imediat, structurați pe dimensiuni sociodemografice de control.

Înțeles ca resursă colectivă, de promovare a acțiunilor de grup, sintetizând trăsăturile sociale ce facilitează acțiunea, capitalul social asociat vârstei tinere poate fi valorificat în mod formal, urmând atât calea implicată de mecanismele democrației reprezentative, cât și informal, vizând dezvoltarea unor noi forme de participare și implicare.

Note

1. Despre dezvoltare se poate spune că aparține categoriei schimbărilor dezirabile, pentru înlesnirea cărora se alcătuiesc programe, se fac proiecte și investiții.
2. Eludarea din analiză a indicelui de dezvoltare a județului de reședință (DEVJUD98) se bazează pe rațiuni de ordin practic și metodologic: suprapunerea semantică a conceptelor – traduse în indicatori și indici – utilizați în analiză, la care se adaugă structura minimală a eșantionului utilizat.

Bibliografie

- Almond, Gabriel și Verba, Sidney. [1963] (1996). *Cultura civică*. București: Editura DUStyle.
- Banciu, Dan, Petre, Ioana și Balica, Ecaterina. (2002). *Tineret, norme, valori. Repere pentru o sociologie a tineretului*. București: Editura LuminaLex.
- Batâr, Dumitru. (2000). *Elemente ale modelului cultural al generației tinere în perioada de tranziție* (teză de doctorat nepublicată). Universitatea din București.
- Bourdieu, Pierre. (2000). *Simțul practic*. Iași: Editura Institutul European.
- Dahl, Robert. (1996). Problema competenței civice. *Polis*, 3-4, 29-43.
- Linton, Ralph. (1968). *The cultural background of personality*. Londra: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Mărginean, Ioan (coord.). (1996). *Tineretul deceniului unu. Provocările anilor '90*. București: Editura Expert.
- Putnam, Robert. (2000). *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster, Touchstone.
- Sandu, Dumitru. (1999). *Spațiul social al tranziției*. Iași: Editura Polirom.
- Sandu, Dumitru (coord.). (2000). *The Villages of Romania: Development, Poverty and Social Capital*. București: The World Bank.
- Sandu, Dumitru. (2003). *Sociabilitatea în spațiul dezvoltării*. Iași: Editura Polirom.
- Voicu, Bogdan. (2001). România pseudo-modernă. *Sociologie Românească*, 1-4, 35-70.
- Zimbardo, P.G. (1985). *Psychology and life* (ediția a XI-a). Glenview: Stanford University Press.

Anexa 1

Tabelul 1. Definirea variabilelor utilizate în analiza secundară

Variabilele de lucru	Descrierea variabilelor
Capital uman	
Frecvența lecturii cărților de literatură ACT_LIT	Scală de patru trepte, de la „aproape zilnic” (4) la „mai rar/niciodată” (1)
Ultima formă de învățământ absolvită EDUC	Scală ordinală cu cinci categorii : 5 – studii postuniversitare, 4 – studii universitare, 3 – liceul/școală profesională, 2 – ciclul gimnazial, 1 – ciclul primar, 0 – fără școală
Consum mass-media CONS_MAS	Indice de numărare a situațiilor în care respondentul declară că „aproape zilnic” urmărește știri la radio/TV (ACT_STR), citește ziare (ACT_ZIA) și se uită la talk show-uri (ACT_TLK); amplitudine între 0 și 3
Capital material	
Venit individual VENIT	Nivelul veniturilor bănești personale obținute în luna anterioară anchetei

Variabilele de lucru	Descrierea variabilelor
Capital simbolic	
Orientare antreprenorială ORANT	Indice de numărare a orientării antreprenoriale : 2 – are firmă/afacere proprie, 1 – intenționează să pornească o afacere proprie, 0 – nu are și este improbabil în viitor
Comportamentul de migrație OUT	În ultimii cinci ani ați fost într-o țară străină? (1 – da, 0 – nu)
Acces la servicii de tip Internet AI	Aveți acces la Internet? (1 – da, 0 – nu)
Capital comunitar (regional)	
Indice al dezvoltării județului în care locuiște DEVJUD98	Indice al dezvoltării județului, construit prin agregări factoriale succesive din 11 indicatori primari care se referă la capitalul uman, ocuparea forței de muncă, modernitatea demografică și capitalul material al dospodăriei (Sandu, 2000)
Categorie rezidențială MED	Mediul de rezidență al locuinței (1 – urban, 0 – rural)
Capital social	
Capital relațional	
Rețele de utilitate socială REL_VEC	Indice de numărare a tipurilor de situații în care respondenții declară că se vizitează aproape zilnic cu vecinii (RELV_V), își împrumută bani și diverse lucruri (RELV_B), petrec împreună la diferite ocazii (RELV_P), lasă locuința în grija lor (RELV_G) și discută probleme ce-i frământă (RELV_D); indicele are amplitudine între 0 și 5
Rețele de utilitate socială REL_CLG	Indice de numărare a tipurilor de situații în care respondenții declară că se vizitează aproape zilnic cu vecinii (RELC_V), își împrumută bani și diverse lucruri (RELC_B), petrec împreună la diferite ocazii (RELC_P), preiau din sarcinile de serviciu (RELC_G), ridică salariul colegilor când aceștia sunt absenți (RELC_D) și discută probleme ce-i frământă (RELC_V1); indicele are amplitudine între 0 și 6
Încredere	
Încredere instituțională INCR_INS	Scor factorial care măsoară încrederea în următoarele instituții : primărie, spital, poliție, școală, tribunal și circa financiară
Încredere „difuză” INCR_DFZ	Indice de numărare a situațiilor în care respondenții declară că au foarte multă încredere în propria familie, vecini, colegi, prieteni, profesori, preot/pastor, primar și autorități locale ; amplitudine între 0 și 8
Încredere generalizată INCR_GEN	Acord cu afirmația că „se poate avea încredere în cei mai mulți dintre oameni” (1 – da, 0 – nu)
Toleranță	
Tolerant cu vecini evrei TOL_E	Variabilă dihotomică de apreciere a toleranței vecinătății cu evreii (1 – da, 0 – nu)

Variabilele de lucru	Descrierea variabilelor
Tolerant cu vecini țigani TOL_R	Variabilă dihotomică de apreciere a toleranței vecinătății cu țigani (1 – da, 0 – nu)
Tolerant cu vecini maghiari TOL_M	Variabilă dihotomică de apreciere a toleranței vecinătății cu maghiarii (1 – da, 0 – nu)
Tolerant cu vecini homosexuali TOL_H	Variabilă dihotomică de apreciere a toleranței vecinătății cu homosexualii (1 – da, 0 – nu)
Tolerant cu vecini persoane care se prostituează TOL_P	Variabilă dihotomică de apreciere a toleranței vecinătății cu persoane care se prostituează (1 – da, 0 – nu)
Tolerant cu vecini persoane dependente de drog TOL_D	Variabilă dihotomică de apreciere a toleranței vecinătății cu narcomani (1 – da, 0 – nu)
Indice al toleranței exprimate TOLERANT	Indice de numărare a categoriilor de persoane pe care respondentul le-ar accepta ca vecini, cu variație de la 6 (evrei, țigani, maghiari, homosexuali, prostituate, persoane dependente de drog) la 0 (nici una dintre cele menționate)
Alte variabile ale spațiului de status	
Satisfacția cu viața cotidiană ZICUZI	Diferențiator semantic al satisfacției față de toate aspectele vieții de zi cu zi, de la „mulțumit” (1) la „nemulțumit” (10)
Sexul BĂRBAT	Variabilă categorială (1 – da, 0 – nu)
Competență civică COM_CIV	Indice de numărare a activităților contributive a respondenților la îmbunătățirea situației familiei personale; vecini, prieteni și colegi; grupuri defavorizate; comunități locale de apartenență; societatea noastră; precum și estimarea capacității de intervenție eficientă în hotărârile guvernului, primăriei, precum și ale autorităților locale
Locul controlului	
Autoaprecierea libertății de alegere și de control asupra vieții ALGLIB	Scală de zece trepte, de la „Am libertate deplină” (1) la „Nu am libertate deloc” (10)
Influență în luarea deciziilor DEC_DVS	Indice al estimării potențialului personal de decizie calculat ca scor factorial al situațiilor în care respondenții declară că decizia în ceea ce privește aspectele vieții personale și cotidiene le aparține în totalitate
Influențarea deciziilor la nivel general FAMILIE	Scor factorial care măsoară autopercepția influenței personale asupra hotărârilor din propria familie (de origine și nucleară)
Influențarea deciziilor la nivelul spațiului privat ȚARĂ	Scor factorial care măsoară autopercepția influenței personale asupra hotărârilor cu privire la viața localității de rezidență și a întregii țări
Influențarea deciziilor la nivelul spațiului public COTIDIAN	Scor factorial care măsoară autopercepția influenței personale asupra deciziilor care pot influența viața de zi cu zi și modul de petrecere a timpului liber

Variabilele de lucru	Descrierea variabilelor
Reușită în viață VAL_INT	Scor factorial prin agregarea variabilelor referitoare la muncă, educație și suport moral din partea părinților și a celor apropiați ca premise importante pentru reușita în viață
Reușită în viață VAL_EXT	Scor factorial prin agregarea variabilelor referitoare la noroc și relații ca premise importante pentru reușita în viață
Capacitate de autocontrol și autoorganizare LOC_INT	Factor rezultat prin agregare de indici referitori la autoevaluarea puterii de decizie individuală (DEC_DVS și COTIDIAN)
Activism civic (participare civică)	
Participare extrașcolară SCPE	Scală de măsurare a participării la evenimente desfășurate în cadrul școlii (1 – da, 2 – nu, 3 – nu s-a organizat)
Participare extrașcolară PART_RR	Indice de numărare a situațiilor de participare la realizarea revistei școlii/liceului și a emisiunilor la postul de radio ; indicele are amplitudine între 0 și 2
Activități de binefacere ABP	Variabilă categorială de înregistrare a participării la activități de binefacere (1 – da, 0 – nu)
Comportament de vot PV_V	V-ați prezenta la vot duminica viitoare ? (1 – da, 0 – nu)
Discută politică FA_DIS	Participare la discuții pe teme politice (1 – da, 0 – nu)
Convinge prietenii FA_IFV	Încercați să vă convingeți prietenii să voteze la fel ca dvs. ? (1 – da, 0 – nu)
Participare la întruniri FA_PIP	Participare la întruniri pe teme politice (1 – da, 0 – nu)
Participare neconvențională PROT_NCV	Indice de numărare a răspunsurilor care atestă participarea la diferite forme de protest civic (scrierea unor mesaje pe ziduri, semnarea unei petiții, greva foamei, blocarea drumurilor, demonstrații ilegale, greve ilegale, ocuparea unor clădiri/instituții) ; amplitudine de variație între 0 și 7
Decizia în școală PART_SCO	Indice de numărare a situațiilor specifice de participare la decizie în calitate de șef al clasei în școala generală, șef al clasei în liceu sau reprezentant în consiliul școlii/facultății ; interval de variație între 0 și 3
Activism școlar ACT_SCO	Indice al stocului de activism școlar, calculat ca scor factorial al măsurilor sintetice care se referă la decizia în școală PART_SCO și de participare la realizarea unor articole în ziarul școlii sau a emisiunilor radio PART_RR
Activism civic ACT_CIV	Scor factorial al frecvenței participării la discuții pe teme politice FA_DIS, convinge prietenii să voteze la fel FA_IFV și participă la întruniri pe teme politice FA_PIP
Implicare civică IMPL_CIV	Scor factorial reprezentând sinteza măsurilor referitoare la implicarea în activități de binefacere ABP și frecvența participării la situațiile de protest civic neconvențional PROT_NCV

Anexa 2

Cercetarea s-a desfășurat pe baza unui eșantion de tineri multistadial stratificat, cu selecție aleatorie în ultimele două stadii, reprezentativ național, în urma validării datelor rezultând un eșantion de 837 de intervievați, cu vârsta între 15 și 29 de ani. Eșantionul păstrează reprezentativitatea pe medii de rezidență, masculin/feminin și grupe mari de vârstă, însă nu are reprezentativitate la nivel regional și nici pe tip de localitate (comună, oraș mic, oraș mare), motiv pentru care aceste criterii nu au fost luate în considerare pentru analize. Eroarea de este de $\pm 3,4$.

Criteriile de stratificare au fost: *tipul localității* (orașe clasificate după mărime, în mii de locuitori : peste 200 000, între 100 și 200 000, între 30 și 100 000 și sub 30 000 ; comune împărțite după indicii de dezvoltare* în „sărace” – sub mediană – și „dezvoltate” – peste mediană) și *aria socioculturală***.

Eșantionul cuprinde un subeșantion de studenți aflați în căminele din campusurile universitare, ce a luat în calcul ponderea populației de studenți în total populație de referință (15-29 de ani), ajustată conform abaterilor sesizate în anchete similare, dar realizate pe întreaga populație a României (în special BOP 2000-2002). Selecția indivizilor a fost, și în cazul acesta, multistadială, criteriul de stratificare fiind mărimea centrului universitar, rezultând șase straturi (București, Iași, Timișoara, campusuri cu 10-25 000 de studenți, campusuri sub 10 000 de studenți).

Abstract

Can we speak of a model (pattern) of the young Romanians' participation in public life or better, we should refer to a variety of models (alternatives) of civic participation and implication? The article tries to shape an explicit model of the civic participation of the young population of Romania, aged between 15 and 29, resorting to a number of dimensions – potentialities, expectations, resources, values –, drawn by the considered relation between the social-demographic dimensions. The social environment of the civic participation was delimited according to practical issues (access to a limited set of indicators of the young population's participation) but also according to the results of the exterior and the interior causal analyses of this study, referring to the crossing of some dimensions which are contingent to the types of capital, the resources, the expectations, the valuables and status options. We think that an exercise of instrumentation and validation of a theoretical model, resembling the one we try to crystallize here, represents a useful tool (and) because it analyzes a set of variables that can be of maximum utility regarding the easy (facile) and pertinent identification of the elements that allow the constitution of a social relief of the field (environment zone) interaction, relevant for the dimension which is put forward by the civic activity.

Primit la redacție : martie 2004

* Pentru detalii privind construirea acestui indice, vezi www.sociologieromaneasca.ro/baze/sate.htm.

** Abordarea spațiului istorico-geografic al României ca arii socioculturale, înțelese ca matrici de sociabilitate, îi aparține lui Dumitru Sandu (1999, 84-88). Există 18 arii culturale ale României, identificate ca subdiviziuni „naturale” ale regiunilor istorice, ca grupări de județe învecinate, cu un grad de omogenitate social-economică și culturală maxim.